Prof. dr hab. Stanisław Krawczyński
Akademia Muzyczna w Krakowie

Kraków 20 sierpnia 2016 r.

Recenzja
W przewodzie doktorskim mgr. Jarosława Wolanina
w dziedzinie sztuk muzycznych, dyscyplinie dyrygentura,
prowadzonym przez Radę Wydziału Kompozycji, Interpretacji, Edukacji i Jazzu
Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach

I. Dane o kandydacie

Mgr Jarosław Wolanin jest absolwentem Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach na kierunku Edukacja Artystyczna w zakresie Sztuki Muzycznej. Dyplom magisterski otrzymał w 2002 roku z oceną *celujący*, kończąc studia dyrygenckie u prof. Jana Wojtachy. W 2003 roku został absolwentem w klasie saksofonu st. wykł. B. Steuera rodzimej uczelni, uzyskując ocenę *bardzo dobry*. W prowadzonych działaniach artystycznych łączy zatem wiedzę z pogranicza dwóch dyscyplin: dyrygentury i instrumentalistyki. Swoje umiejętności poszerzał uczestnicząc w licznych kursach mistrzowskich zyskując dodatkową wiedzę zwłaszcza z zakresu gry na instrumencie.

W 2002 roku został zatrudniony w Chórze Filharmonii Śląskiej, początkowo jako artysta śpiewak, następnie w 2009 roku jako kierownik zespołu. Z chórem tym miał możliwość koncertowania w ważnych dla kultury regionalnej miejscach – salach koncertowych Katowic, Bielska Białej, Giszowca, Cieszyna, Gliwic i wielu innych. Praca w tym zespole owocowała również możliwością obserwowania działań artystycznych wybitnych kompozytorów, dyrygentów i chórmistrzów m.in. K. Pendereckiego, J. Krenza, A. Wita, J. Maksymiuka, G. Chmury, M. J. Błaszczyka, W. Hawela, M. Pijarowskiego, R. Zimaka, M. Geisslera, J. Domarakasa M. Tarduei i wielu innych. Doświadczenie to stało się dla niego dodatkowym źródłem wiedzy z zakresu wykonywanej pracy dyrygenckiej, pozwoliło kandydatowi osiągać znaczące sukcesy artystyczne z prowadzonymi przez siebie chórami.

W 2003 roku mgr Jarosław Wolanin rozpoczął współpracę z Orkiestrą Akademii Muzycznej w Katowicach, którą tworzą studenci studiów niestacjonarnych. Trudno jest zająć jednoznaczne stanowisko w sprawie działalności artystycznej kandydata z powodu załączenia do dokumentacji przewodowej jedynie wykazu koncertów – brak potwierdzeń ich zrealizowania w postaci kopii afiszy czy programów stanowi pewną niedoskonałość dokumentacji. Jednocześnie brak choć jednej recenzji oceniającej działalność koncertową kandydata obniża wartość niezwykle bogatych jego osiągnięć artystycznych – przedstawiony wykaz obejmuje przecież 60 koncertów chóralnych prowadzonych przez mgr. Jarosława Wolańskiego, 16 koncertów orkiestrowych, 93 koncerty, do których kandydat przygotowywał zespół chóralny, 6 koncertów z przygotowaniem zespołu orkiestrowego, 4 koncerty prowadzone gościnnie w innych zespołach. Wykaz zawiera również zestawienie nagrań płytowych dokonanych przez mgr. Jarosława Wolańskiego w ilości 4. Przedstawione w wykazie programy koncertów zawierają niezwykle zróżnicowany zestaw utworów. Składają się na nie kompozycje pochodzące z różnych epok – od średniowiecza do czasów współczesnych. Zakres repertuaru dyrygenckiego mgr. Jarosława Wolanina stanowi bezsprzecznie dużą wartość jaką wnosi On w kulturę swojego środowiska. Prezentując twórczość polskich kompozytorów (doktorant może poszczycić się licznymi

prawykonaniami). Kandydat swoją działalnością, przyczynia się do promocji i popularyzacji rodzimej kultury w szerokim kręgu odbiorców różnych miejsc.

Ważną część działalności zawodowej kandydata stanowi praca pedagogiczna. Mgr Jarosław Wolanin został zatrudniony jako nauczyciel saksofonu w Samorządowej Szkole Muzycznej II stopnia w Żywcu (lata 2003 – 2006), następnie w (od 2006 roku) w Państwowej Szkole Muzycznej I stopnia im. Karola Szymanowskiego w Oświęcimiu. W latach 2007 – 2008 uczył w Prywatnej Szkole Muzycznej I stopnia „Artis" w Katowicach. Praca nauczyciela zaowocowała osiągnięciami podopiecznych podczas ogólnopolskich oraz regionalnych przesłuchań i konkursów.

W latach 2006 – 2008 mgr Jarosław Wolanin uczył dyrygowania w Instytucie Jazzu Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach. Prowadził również zajęcia z następujących przedmiotów: orkiestra, studia orkiestrowe oraz przygotowanie do orkiestry (w ramach studiów niestacjonarnych na kierunku Instrumentalistyka).

Aktywna działalność artystyczna, pedagogiczna i organizatorska dają obraz całokształtu zaangażowania Pana mgr. Jarosława Wolanina w tworzenie wartości kulturowych dla środowiska studenckiego i uczniowskiego.

II. Ocena pracy doktorskiej

Pracę doktorską w przewodzie Pana mgr. Jarosława Wolanina stanowi dzieło artystyczne będące nagraniem DVD z koncertu jaki odbyły się w kościele Mariackim w Katowicach, oraz opisu zatytułowanego: *Arnold Mendelssohn „Deutsche Messe" op. 89 (1923) i Oster-Motette op. 90 nr 2 (1924).*

W realizacji dzieła artystycznego udział wziął Chór Filharmonii Śląskiej, którego kandydat jest kierownikiem artystycznym oraz Natalia Łukaszewicz – sopran, Magdalena Pilarczyk – alt, Tomasz Dziwisz – tenor i Michał Schoppa – baryton. Program stanowiły utwory, znajdujące się w tytule części opisowej dzieła.

Nagranie otwiera kompozycja *Deutsche Messe* op. 89 – utwór napisany na ośmiogłosowy chór a cappella, składający się z sześciu części, będących odpowiednikami w liturgii katolickiej: *Herr, erbarme dich* – Kyrie, *Ehre sei Gott in der Höhe* – Gloria, *Der christliche Glaube* – Credo, *Heilig* – Sanctus, *Christe, du Lamm Gottes* – Agnus Dei oraz *Schlußgesang* – śpiew na zakończenie.

Część pierwsza *Herr, erbarme dich* w konstrukcji formalnej podzielona przez kompozytora na trzy, wynikające ze struktury tekstu, fragmenty – dwa skrajne wykonywane przez chór tutti oraz środkowy (ze zmianą trybu i metrum) realizowany muzycznie przez grupę głosów żeńskich. Dobre, w pomyśle, ustawienie w przestrzeni kościelnej poszczególnych grup wykonawczych przyczyniło się do uplastycznienia struktury brzmieniowej kompozycji. Odcinki dialogowe, stanowiące najistotniejszy element części chóralnych, stały się w koncercie przewodowym środkiem wyrazu kształtującym formę, nośnik emocji tekstu i koloryt brzmienia. Relacja taka powstała zapewne w zamyśle interpretatorskim dyrygenta jako niezwykle obiektywny przekaz emocjonalny, przybierający niejako wyraz skupionej niezwykle osobistej modlitwy. W moim osobistym odczuciu, zwłaszcza w kontekście zawiłej polifonizacji pierwszego fragmentu, w którym przebiegi melodyczne i ich odpowiedniki imitacyjne tworzą niezwykle gęstą strukturę ta emocjonalna surowość, powodująca brak kulminacji napięciowych stworzyła zbyt jednostajny wyrazowo obraz pomysłu interpretatorskiego. Zapewne wspomniane wyżej założenie przełożyło się na sposób poprowadzenia tej części przez doktoranta, który skutecznie unikał pokazania w swojej technice dyrygenckiej jakiegokolwiek elementu polifonii – 99 % części poprowadzone identycznymi, w lustrzanym odbiciu, ruchami obu rąk, nieuwzględniającymi w geście samodzielności głosów chóru. Mocnym punktem wykonania była intonacja, która pozwoliła zespołowi doskonale odnajdować się w meandrach tonacyjnych.

Część druga – *Ehre sei Gott in der Höhe* jest w kompozytorskim zamiarze, doskonale uchwyconym przez dyrygenta, częścią stanowiącą kontrastową strukturę brzmieniową do fragmentu *Herr, erbarme dich,* we wszystkich w zasadzie elementach dzieła muzycznego. Polifonia ustępuje miejsce elementom homofonicznym stanowiącym o głównym wyrazie części i jej pochwalno-radosnym charakterze, przeważającą dynamiką jest dynamika forte, pojawiają się zróżnicowane artykulacyjnie przebiegi melodyczne (szkoda, że nieuwidocznione w geście dyrygenckim). Dialogowość oparta jest nanieustającej relacji chór, kwartet solistów (zwłaszcza w finałowym *Amen*). Ścisły związek muzyki z tekstem liturgicznym stanowi o odmiennym od pojawiającego się w poprzedniej części charakteru. Dyrygent niezwykle trafnie odczytał, moim zdaniem, wszystkie intencje kompozytora, stając się wyśmienitym realizatorem, wraz zespołem Chóru Filharmonii Śląskiej, idei Alfreda Mendelssohna we wszystkich wymiarach omawianych w części opisowej pracy doktorskiej. Całość pewnie poprowadzona przez mgr. Jarosława Wolanina z doskonale realizującym jego sugestie zespołem wykonawczym. Brzmienie poszczególnych głosów, ich naturalne zabarwienie stanowiły duży walor wykonania.

Część trzecia – *Der christliche Glaube* to poprzez zachowanie zgodności warstwy słownej z muzyczną najbardziej zróżnicowany wyrazowo fragment utworu. Kompozytor w zależnościach dźwiękowo-tekstowych ściśle łączy obydwie płaszczyzny. Nawiązując do barokowej teorii afektów i jej elementów retorycznych dobiera odpowiednio do słów właściwy obraz dźwiękowy, tworząc w ten sposób jednorodną w wyrazie przestrzeń pozornie różnych elementów. Dyrygent wraz z zespołami wykonawczymi trafnie odczytał intencje Mendelssohna umiejętnie budując formę części, wykorzystując wielorakość kontrastów dynamicznych, agogicznych i artykulacyjnych. Wszelkie zmierzenia interpretacyjne mgr. Jarosława Wolanina przedstawione w tym fragmencie znajdują pełne uzasadnienie w uwarunkowaniach historycznych i tradycji wykonawczej (doskonałe wyczucie relacji *brevis* i *semibrevis* wyznaczające tempa w odpowiednich fragmentach, budowanie relacji dynamicznych, wynikające z XIX wiecznej tradycji wykonawczej, tworzenie kulminacji jako konstrukcji napięciowej, użycie kontrastu wyrazowego jako narzędzia formotwórczego). Cała część, mimo zróżnicowanego charakteru, zespala się w jednolitej wykonawczo formie.

Część czwarta – *Heilig* rozpoczyna się pozaliturgicznym tekstem dla kościoła katolickiego. Alfred Mendelssohn nadaje temu fragmentowi formę zaśpiewu nawiązującego do czasu przed zmianą w liturgii z okresu reformackiego. Solowa partia tenorowa celebransa, zbudowana na zróżnicowanych fragmentach melorecytatywnych, melodycznych i melizmatycznych używanych w utworach liturgicznych religii katolickiej, przygotowuje niezwykle energetyczny fragment *Heilig, heilig, heilig ist Gott,* w którym zespół chóralny tutti tworzy strukturę dialogową do złudzenia przypominającą konstrukcję zastosowaną w motetach dwuchórowych Jana Christiana Bacha. Nawiązanie w ten sposób do dwóch, niezwykle ważnych tradycji muzycznych – kościoła katolickiego i protestanckiego stanowi istotny w swej wymowie wyraz ekumenizmu i podkreślenie przez Mendelssohna wartości twórczych i duchowych jednej oraz drugiej religii. Pięknym brzmieniem i walorami wokalnymi wpisał się w wykonanie tej części solista tenor – Tomasz Dziwisz. Jego interpretacja, zapewne współtworzona z dyrygentem, zabrzmiała podczas koncertu niezwykle przekonywująco. Inaczej słyszałbym natomiast fragment chóralny: *Heilig, heilig, heilig ist Gott,* w którym zabrakło, jak uważam, elementów radości, lekkości, wręcz tanecznego charakteru zdeterminowanego przez kompozytora w zapisie partyturowym – trójdzielne metrum, tempo *allegro* („wesoło"), konstrukcja artykulacyjna oparta na typowych dla lendlerów schematach rytmicznych. Dodatkowym elementem utrudniającym wykonawcom uzyskanie właściwego charakteru był sposób dyrygowania doktoranta, który prowadząc frazę w rozliczeniu „na trzy" (w mało czytelnym schemacie z powtórzonym jako drugim pierwszym gestem i trzecim zamykającym takt – dla postronnego obserwatora wyglądało to jak: 1 + 1 + 3) miast poprowadzić muzykę w rozliczeniu na „raz", lub „raz z poddziałem", dyrygent musiał zmagać się z utworem wyznaczając każdą ćwierćnutę szybkiego tempa. Nie znajduję również uzasadnienia dla zaproponowanego „przejścia" na koleją, szóstą część *Christe, du Lamm Gottes,* jako połączenie

attaca. Części te stanowią odrębne fragmenty w obrządku i ich zespolenie w jedną całość stanowi, jak uważam, błąd liturgiczny. Mocnymi elementami wykonania była dobra intonacja, konsekwentne budowanie przebiegów kulminacyjnych oraz energetyka pobudzana skutecznie u współwykonawców przez dyrygenta.

Część szósta – *Christe, du Lamm Gottes* odbiega zasadniczo od formy mszalnej obowiązującej w liturgii kościoła katolickiego i traktowana jest przez kompozytora jako swobodny tekst modlitewny. Przyjmuje zatem inną konstrukcję formy, która u katolików zazwyczaj kształtuje się jako $A^1 + A^2 + A^3 + b$. W *Deutsche Messe* jest ona uformowana jako: $A + B + C + C^1 + A + A^1 + A + D + D^1$. Dostrzegamy zatem zasadniczą różnicę polegającą na urozmaiceniu kształtu formalnego i materiału muzycznego w kompozycji Alfreda Mendelssohna, co skrzętnie wykorzystał dyrygent umiejętnie budując narrację części aż do kończącego ją „Gib uns deinen Frieden". Klarowność intencji interpretacyjnych pozwoliło wykonawcom na stworzenie pięknej pod względem wyrazu kreacji artystycznej, w której wersy solistów i chóru przeplatały się w dialogującej modlitwie, zakończonej pełną wyrazu i refleksji kadencją na słowie „Frieden".

Część siódma *Schlußgesang* przyjmuje kształt arii, w której element dialogu (soliści i chór) pozostaje jako element formotwórczy. Ładne prowadzenie frazy, tworzenie konstrukcji architektonicznej części zostaje zwieńczone podsumowywującym cały utwór „Amen" wybrzmiewające swoim majestatycznym wyrazem w kościele Mariackim w Katowicach.

Koncert przewodowy mgr. Jarosława Wolanina zamknął motet wielkanocny nr 2 z opusu 90 Alfreda Mendelssohna. Kompozycja o podobnym charakterze jak poprzednio wykonana *Deutsche Messe,* w której konstrukcja formalna tworzona jest przez relacje słów i dźwięków a element harmoniczny i formalny przyjmują wiodące znaczenie w utworze spychając na plan dalszy element melodyczny. Muszę przyznać, że wykonanie motetu wywarło na mnie zdecydowanie lepsze wrażenie. Pojawiające się w koncepcji dyrygenta zróżnicowanie artykulacyjne pozwalające chórowi na pełne zademonstrowanie swoich umiejętności wokalnych, zmienne charaktery poszczególnych wersów, różnorodność barwowa i dynamiczna powodowały, że wykonania utworu słuchało się z dużą przyjemnością i rosnącym zainteresowaniem. Dyrygent umiejętnie wyegzekwował od wykonawców realizację swoich założeń interpretacyjnych tworząc z nimi świetną kreację artystyczną, nagrodzoną brawami przez licznie zgromadzoną w kościele publiczność. Dobrą precyzja, idealne wyczucie pulsu, czytelność tekstu, co w warunkach akustycznych świątyni było zapewnie trudne do uzyskania, dobra intonacja, właściwa emocjonalność, dbałość o konstrukcję formy to niewątpliwe walory koncertowej prezentacji dyrygenta, solistów i Chóru Filharmonii Śląskiej w ramach przewodu doktorskiego mgr. Jarosława Wolanina.

Całość dzieła artystycznego przedstawionego w załączonym do dokumentacji nagraniu oceniam pozytywnie, uznając, że spełnia ono warunki określone w Art. 13.1 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późniejszymi zmianami).

Część opisowa pracy doktorskiej Pana mgr. Jarosława Wolanina jest uzupełnieniem dzieła artystycznego i składa się z wstępu, trzech rozdziałów, podsumowania oraz bibliografii. Całość przedstawiona została w zwartej formie stanowiąc kompendium wiedzy kandydata z zakresu omawianego tematu. Rozdział I to przedstawienie kompozytorskiej postaci Arnolda Mendelssohna w niezwykle szerokim aspekcie historycznym, socjologicznym i osobowościowym. Autor cofa się w przeszłość sięgając do zapisków archiwalnych związanych z dziejami rodziny Mendelssohnów wykorzystując zasoby niemieckich i polskich źródeł. Zapewne dużym ułatwieniem dla niego była dobra znajomość języka niemieckiego, co uwiarygadnia doskonały wybór dokumentów wykorzystanych dla potrzeb dysertacji. Tak szczegółowe, wsparte

udokumentowaniami, przedstawienie szczegółów z życia Arnolda Mendelssohna daje obraz epoki i szeregu zdarzeń mających zasadniczy wpływ na formowanie się osobowości kompozytora. Szeroki aspekt omawianych zagadnień pokazuje szereg wydarzeń, które bezpośrednio wpływały na kształtowanie postaw przyszłego honorowego obywatela miast Lipska i Raciborza. Zwrócenie przez mgr. Wolańskiego uwagi na związek Mendelssohna z Katowicami wpisuje się jako forma osadzenia wartości artystycznych i socjologicznych w kontekst historyczny środowiska, z którym związany jest obecnie autor dysertacji. Dzieło artystyczne i jego opis stanowią, jak uważam, próbę wpisania się w nurt, ostatnio coraz bardziej popularny, szeregu prac przedstawiających mało znane fakty historyczne związane z postaciami kształtującymi lokalne środowiska artystyczne. Rozdział ten przedstawia również twórczość Arnolda Mendelssohna w kontekście najważniejszych osiągnięć kompozytorskich okresu historycznego, poprzedzającego czasy twórcy i jemu współczesne. Ta część dysertacji stanowi o dużej wartości pracy wskazując szczególne, dla zrozumienia postawy kompozytorskiej Mendelssohna, uwarunkowania. Oparcie się przez autora na cytatach z wypowiedzi twórcy z Raciborza uwiarygadnia stawiane przez mgr. Wolanina tezy, nadając im pierwszorzędne znaczenie w rozumieniu i systematyzowaniu twórczości Arnolda Mendelssohna. Zawarty, jako ostatni podrozdział, wykaz utworów staje się w tym kontekście przejrzysty i usystematyzowany w swoim ułożeniu jako świadomy własnej wartości wynikającej z uwarunkowań filozoficznych, religijnych i akademicko-pedagogicznych.

Rozdział II pracy mgr. Jarosława Wolanina to przedstawienie utworów stanowiących temat pracy. Rozpoczyna się prezentacją tekstów omawianych kompozycji, w dwóch wersjach językowych: oryginalnej – niemieckiej i w polskim tłumaczeniu. Słusznym zamierzeniem autora było rozpoczęcie omawiania zagadnień od warstwy słownej, która staje się w tych kompozycjach wyznacznikiem kształtu muzycznego – formy, retoryki i założeń ogólnych. Pewne zastrzeżenia budzi nazwanie w dysertacji fragmentów omawiających kompozycje jako „analiza". W kontekście metody analizy i interpretacji integralnej autorstwa prof. dr hab. Mieczysława Tomaszewskiego, stanowiącej paradygmat muzykologii humanitarnej, brak użycia odpowiednich narzędzi powoduje iż stają się one, jak wcześniej zaznaczyłem, jedynie omówieniem utworów, zupełnie zresztą wystarczającym dla potrzeb opisu dzieła artystycznego. Jednocześnie brak pojawienia się w bibliografii pozycji autorstwa wybitnych postaci uprawiających analizę (prof. prof. M. Tomaszewskiego, K. Florosa czy E. Tarastiego lub wcześniejszych G. Adlera, H. Schenkera) nie pozwala na użycie słowa „analiza" w rozumieniu teorii muzyki. W zawartym w dysertacji opisie Autor, w sposób wyczerpujący, stara się przedstawić następstwa różnych elementów dzieła muzycznego w szeregu zdarzeń dźwiękowych i zachodzących pomiędzy nimi relacji. Pewnym niedosytem jest dość pobieżne omówienie konstrukcji formalnej kompozycji, zwłaszcza kiedy dla Arnolda Mendelssohna budowa formy była jednym z najważniejszych elementów dzieła.

Rozdział III dysertacji to przedstawienie przez mgr. Jarosława Wolanina sposobu pracy z zespołem Chóru Filharmonii Śląskiej jako swojej autorskiej metody. Znajdujemy tu obok szeregu istotnych spostrzeżeń takich jak: uwagi dotyczące wymowy tekstu w języku niemieckim czy niektóre opisy pracy nad intonacją, niekoniecznie niezbędne dla treści rozdziału np. odniesienia historyczne do greckich osiągnięć w dziedzinie akustyki. Wiadomości te są przecież dostępne w licznych wydaniach naukowych i internetowych z zakresu historii akustyki.

Całość stanowi jednak zestaw informacji praktycznych, które mogą być przydatne chórmistrzom sięgającym w przyszłości po omawiane w pracy kompozycje. Wartość przedstawionych w tym rozdziale przemyśleń autora jest tym cenniejsza, że wynika z jego praktyki dyrygenckiej wspartej bogatym i wieloletnim doświadczeniem kierowania Chórem Filharmonii Śląskiej.

Konkluzja

Uznając przedstawione w dokumentacji osiągnięcia artystyczne kandydata stwierdzam, że przedstawione dzieło artystyczne i jego opis spełniają kryteria określone w Art. 13.1 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.).

prof. Stanisław Krawczyński